

ШЫН

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 6 (16464)

2002 чылдың
ЯНВАРЬ 15,
вторник

Ат салган
шагы 20.30

Садар өртээ
3 рубль.

ПАРЛАЛГА

— дөрткү эрге-чагырга

Дүүн, январь 14-те, Тыва Республиканың Президентизи — Чазак Баштыны Ш.Д.Ооржак Россиянын Парлалга хүнүн таварыштыр Чазактын шаанналынга төлептиг болган журналистерге, парлалга ажылдакчыларынга Хүндүлел бижиктерни байырлыг байдалга тывыскан. Шериг-оол Дизижинович бодунуң чугаазынга парлалганың үнезин айтып, “Силерниң чогаадыкчы ажылыңар, талантыңар бистерге, номчукчуларга, көрүкчүлерге, бистин чурттап

турар бо берге, билдинмес делегейивисти шын билип алыры-выска, чаа ажыдышкыннарже, бурунгаар көрүшкүннерже идегеливисти оттуруп турар” — деп демдеглээн. Оон соонда Президент Чазак шаанналын алганнарга база бүгү парлалга ажылдакчыларынга аас-кежикти, бүгү-ле чүүлдерге экини күзээн.

Шааннатканнарның мурнундан ном үндүрер черниң кол бухгалтери Т.Т. Биче-оол Президентиге, Чазакка оларның күш-ажылын үнелээни дээш өөрүп

четтиргенин илереткеш, моон сонгаар эки ажылдаарын аазаан.

Бүгү парлалга ажылдакчыларының мурнундан Парлалга күркомитединиң даргазы О.С. Шириндүү Президент Ш.Д. Ооржакка база Чазакка парлалгаже кичээнгейни угландырып турары дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

ЧУРУКТА: Президент Ш.Д. Ооржактын “Шын” солунуң хоочуну, очулдурукчу А.Х.Аирге шааннал тыпсып турары.

В.САВИНЬХТЫН фотогу.

Президентиниң байыр чедиришкени ДЕМИР-ҮЖҮҮҢЕР БАЖЫ ЧИДИГ БОЛЗУН!

Эргим өнүктөр, республиканың журналистери!

Профессионал байырлалыңар — Россиянын Парлалга хүнү-биле сеткилим ханызындан Силерге байыр чедирип олур мен!

Массалыг информация чепсектерин дөрткү эрге-чагырга деп дүрүм езуугаар адап турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын тургуспушаан, журналистер бөгүн чуртка болгаш оон регионнарынның бүрүзүндө байдалга боттук салдарны чедирип турар.

Үнүп келген XXI чүс чылда бистин республиканың хөй-ниити болгаш политиктиг амыдыралы кандыг болуру — дөрт удур туржуушкуннуң азы бүгү талазы-биле таарымчалыг келир үе дээш кедилги, сонуургалдыг чугааның кевириң тып алып дээн бистин ниитилелдин хоойлу езуугаар чөрүлдээлери турар бе дээрзи колдуунда-ла Силерден хөй чергези-биле хамааржыр.

Россиянын карак четтес делгемнеринде бөгүн улуг өскерилгелер болуп турар. Эрткен чыл чурттуң экономикактиг, социал, угаан-бодал сайзыралыңа бурунгаарлаашкынга элээн улуг базым болган. Эн-не кол чүве — россиянарның

массалыг меделеринге шиитпирлиг өскерилге болган, чүл дизе оларның хөй кези Президент В.В. Путинниң политиказынга бүзүрөвишаан, олар сөөлгү чылдарда бир-ле дугаар боттарыңа болгаш даартагы хүнге бүзүрелди бир-ле дугаар тыпканнар.

Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистин республикада эки талаже өскерилгелер база кестүп келген. Чаа Конституцияны хүлээп алганы-биле чергелештир Тываның экономикактиг, социал, политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралы чаа утка-шынар-биле долдунуп турар. Силерниң доктаамал номчукчунар, дыңнакчынар болгаш көрүкчүнер болбушаан, болуушкуннардан бичии-даа чыда калбазыңарны, далаш болгаш чаңгыс талалыг үнелээшкыннер база түңнелдер бээрин болдурбайн, амыдыралды оон бүгү талазындан көрүп, нарынның база чөрүлдээлин эскерип көргүзеринерни күзээр-дир мен.

Байырлал-биле, эргим өнүктөр! Силерге чогаадыкчы чедишкыннерни, кадыкшылды болгаш чаагай кежикти, чырыткылыг бодалдарны болгаш демир-үжүүнер бажы чидиг болурун күзедим!

**Тыва Республиканың Президентизи —
Чазак Баштыны Ш.ООРЖАК.**

Соңгулдаларга уткуштур АМДЫЫЗЫНДА ЧАҢГЫС КОРДАКЧЫ

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдалары 2002 чылдың март 17-де болурун чарлап дыңнаткан, ону соңгукчулар билир. Амгы үеде бо чугула кампанияга белеткел ажылдары республикада чоруп турар.

Солунуң номчукчулары Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалыңа соңгуттурар күзелдиг каш кордакчы билдинип турарын сонуургап айтырып турар. Чон ортузунда тарай берген чугаадан алырга, Тыва Республиканың Дээди Хуралының Даргазы Ш.В.Кара-оол, ТР-ниң Иштики херектер сайыды С.С.-Б.Монгуш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга ажылдап чораан В.Е.Серяков, ТР-ниң Дээди Хуралының Даргазының оралакчызынга ажылдап чораан, амгы үеде Москвада ажылдап турар М.С.Козлов, Тес-Хем кожуун чагыргазының даргазы Б.С.Шырап болгаш өскелер-даа боттарының кандидатуразын салыр хире болуп турар.

Бо айтырыгны тодаргай билип алыры-биле Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынга барган бис. Оларның дыңнатканы езуугаар алырга, бо чылдың январь 14-ке чедир Кызыл хоорай чагыргазының даргазы А.Ю.Кашин Тыва Республиканың Чазаның Даргазынга соңгутту-

рар күзелин илереткен дыңнадыгы ТР-ниң Төп соңгулда комиссиязынга кириген, оон өске кордакчылар чок болуп турар. А.Ю.Кашин дыңнадыгны 2001 чылдың декабрь төңчүзүндө-ле кириген. Амгы үеде соңгукчуларның 3200 хол үжүүн чыырын ол эгелээн.

ТР-ниң Чазак Даргазының албан-дужаалыңа соңгуттурар күзелдиг кордакчылар хөй хире болуп турарын ТР-ниң Төп соңгулда комиссиязы дыңнаткаш, олар ам-даа Төп соңгулда комиссиязынга соңгулдаларга киржир дугайында бижик-документизин кирибээнин айткан. Ындыг-даа болза январь 26-га чедир дыңнадыгны кылып болурлар. Оон соонда боттарын деткээн хол үжүүн чыырынче кирерлер. Бүгү документилерни олар 2002 чылдың февраль 7-де тус черниң шагы-биле 18 шапка чедир дужаар ужурулуг.

Бо бүгүден алгаш көөрге, соңгулдалар мурнунуң демисели шыңгыы болурун херечилеп турар.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Ужуражылга БУРУНГААР КӨРҮШТҮГ

Тываның чаңгыс мандаттыг №27 соңгулда округунуң талазы-биле Күүрне Думазыңче немелде соңгулдаларның түңнелинде республиканың хөй националдыг чонунуң идегелин, бүзүрелин алган РФ-тиң депутады Чылгычы Чимит-Доржуевич Ондар соңгукчулары-биле ужуражыр дээш чедип келген.

Январь 10-да Ч.Ч.-Д.Ондар Чазак Бажының республиканың социал блок адырларын харылап турар яамылар, комитеттер болгаш ведомстволар удуртукчулары-биле ажыл-агыйы ужуражылганы эрттирген.

Ол келир 2003 чылда республиканың бюджетин ам бо үеден эгелеп камгалаарыңа белеткен-

зе артык эвес дээрзин чугаалааш, бо чылдың июнь айга чедир ад-рестиг инвестиция программазыңче социал адырларның талазындан кирир планнарны белеткеп эгелээрин сүмелээн. Ылаңгыра социал адырларның, культура одагларның, халдавырлыг аарыглар эмнелгезиниң болгаш республика амыдыралыңа эргежок чугула объектилерге сметаны тургузар болза эки дээрзин Ч.Ч.-Д.Ондар чугаалаан.

Эртен дээр келир үени бодал, республиканың эрге-ажы дээш бурунгаар көрүштүг депутаттын чугаазын удуртукчулар долузу-биле хүлээп алган.

Игорь ДАМДАК.

ЧАҢЧЫЛ ЕЗУГААР

ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы Ш.В.Кара-оол республиканың массалыг информация чепсектериниң төлээлекчилери-биле чаңчыл езуугаар ужуражылганы эрттирген.

Аңа Ш.В.Кара-оол республиканың парламентизиниң чорудуп келген ажыл-чорудулгазын допчугу-биле чугаалааш, бо ужуражылга сөөлгүзү болуп

турар деп демдеглээн.

Журналистерниң салганы хөй санныг айтырыгларыңа ол харыылаан. «Болуушкуннарга хамаарыштыр силерниң көрүжү-нер, үнелелер ажыктыг, барымдаалыг үндезиниң болур ужурулуг» — деп онзалап чугаалааш, редакцияларның бүгү коллективтеринге чогаадыкчы чедишкыннерни күзээн.

Бистин корр.

ПАРЛАЛГА — дөрткү эрге-чагырга

БИСТЕРГЕ БҮЗҮРЕЛДИ БЕРИП ТУРАР

Хүндүлүг журналистер!
Россияның Парлалга хүнү-биле сеткилдин ханызындан байыр чедиришкинин хүлээп ап көрүңер!

Силерниң ажылыңарның ачызында кижилер солун болгаш чаа-чаа медээлерни, республикада болгаш Россияда сөөлгү болушкуннарны билип ап турарлар.

Силерниң чогаадыкчы чорууңар, уран мергежилиңер болгаш талантыңар чурттап турарыбыс нарын база чөрүлдээлиг делегейни бистиң кижилерүзүңүң, Силерниң номчукчу-

ларыңарның, дыңнакчыларыңарның, көрүкчүлериңерниң улам эки билип алырыңа дузалап, чаа-чаа ажыдышкынарны кылыр база бистерге бүзүрелди бээр органы тургузуп турар.

Журналистерниң бедик мергежили, болуп турар болушкуннарга оларның боттут көрүжү, номчукчуларга хамаарыштыр ак сеткилди болгаш оларга хүндүткелди Тываның чечектелишкини дээш, республиканың чонунуң чаагай чоруу дээш чогаадыкчы демниң ажыл-чорудулганың — республиканың

эрге-чагыргазының — хоойлужудулга, күүсекчи, суд болгаш парлалганың (дөрткү эрге-чагырганың) бүгү адырларының ажыктыг кады ажылдажылганың үндезини болур дээрзинге Дээди Хуралдың депутаттары бүзүрөп турарлар.

Республиканың редакцияларының бүгү коллективтеринге чогаадыкчы чедишкиннерни, кадыкшылды, аас-кежикти болгаш чаагай кежик-чолду күздөвис.

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи).
2002 чылдың январь 13.

УЛУУҢЕРНИ КИИРЕП СИЛЕР

Хүндүлүг коллегалар!

Тыва Республиканың Парлалга, телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитеди профессионал байырлал — Россияның Парлалга хүнү-биле Силерге, журналистиканың, парлалга херээниң болгаш полиграфияның бүгү хоочуннарыңа, байыр чедирип тур.

Силерниң күш-ажылыңарны, уран мергежилиңерни болгаш чогаадыкчы дилээшкиниңерни, ниитилелдин мурнунга хары-салгалыңарны бедии-биле үнелевишаан, республиканың экономиказын, социал адырын

болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралын хөгжүдеринге, чоннуң чаагай чоруун болгаш культуразын бедидеринге Силер моон сонгаар-даа төлептиг үлүүңерни киирер силер дээрзинге бүзүрээр мен.

Силерге чогаадыкчы дилеп тывышкынарны болгаш чедишкиннерни, омак-сергек хей-аътты болгаш эки чүвеге бүзүрелди, кадыкшылды болгаш чаагай кежик-чолду күздөвис.

О.С.ШИРИНДҮҮ,

Тыва Республиканың Парлалга, телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күр-комитединиң даргазы.

“АЛДЫН ДЕМИР-ҮЖҮК — 2001”

Эрткен субботада, январь 12-де, Тыва Республиканың Чазак бажыңының хуралдаар залыңа Россияның Парлалга хүнүгө тураскааткан байырлыг хурал болуп эрткен. ТР-ниң Чазак Баштыңының оралакчызы Алдын-кыс Конгар, ТР-ниң Парлалга, телерадио дамчыдылгалар болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Очур Шириндүү, Тываның журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Роман Тас-оол олар ук хуралды башкарып эрттирген.

ТР-ниң Парлалга, телерадио дамчыдылгалар болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы О.С.Шириндүү бүгү журналистерге профессионал байырлалын таварыштыр изиг байыр чедиргеш, Тыва Республиканың Чазак Баштыңының оралакчызы А.Т. Конгарга сөстү берген. Алдын-кыс Темир-ооловна чоокта чаа бүгү редакцияларның коллективтеринге чедип танышкан болгаш журналистерниң ажыл, амыдыралының дугайында база оларның мурнунда турар бергелерни билирин чугаалааш,

Чазактын талазындан чогуур деткимчени көргүзүп, журналистер-биле сырый харылзаалыг ажылдаарының чугулазын демдеглээн. Тыва Республиканың Чазаның ажыл-херектерин бүгү чурттакчы чонга тайылбырлап чедиреринге амыдыралдың бүгү адырларының сайзырап хөгжүүрүңе парлалганың, телерадионуң улуг ролун ол онзалап демдеглевишаан, Тываның журналистериниң чогаадыкчы ажыл-чорудулганыңа улуг-улуг чедишкиннерни күзээн.

Байырлыг хуралга Тываның 80 чылыңа, өг-бүле айтырыгына болгаш күрүне херээңге

тураскааткан мөөрейлерниң түңнелин үндүрери-биле ТР-ниң Парлалга, телерадио дамчыдылгалар болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Владимир Иванович Глушенков сөс ап чүве чугаалаан. Өг-бүле айтырыгы болгаш күрүне херээңге тураскааткан мөөрейге “Эне сөзү” солун тилекчи болган. Ийги черде КТРК “Тыва”, үшкүзүнде “Сылдысчыгаш”, 4-кү черде “Кадын” сеткүүл. Ук мөөрейге тус-туста авторлардан эки ажылдары дээш Анна Хадаханэ, Владимир Савиных, Александра Монгуш, Айлаң Монгуш, Мария Хадаханэ, Саяна Ондур оларга хүндүлүг бижиктерни болгаш акша шаңналын тывыскаан.

Тываның 80 чылыңа тураскааткан мөөрейниң база түңнелин үндүрген. Ук мөөрейге дыка хөй коллективтер болгаш авторлар киришкен. Оларның аразындан чаңгыс коллективти шилип тывары берге болганындан 1-ги черни жюри тывыспас деп шийтпирлээн. Ийи ийги чергениң шаңналдарын КТРК “Тыва” биле “Тувинская правда” солунуң редакциязы ээлээш, хүндүлүг бижиктер-биле

база он-он муң рубль-биле шаңнатканнар. Үш 3-кү черни “Шын”, “Тыва Республика”, “Слово” солуннарның редакциялары ээлээш, беш-беш муң рубль-биле шаңнаткан. Тускай шаңналдарны Тываның ном үндүрер чериниң, тыва радионуң, “Эне сөзү”, “Сылдысчыгаш” солуннарның коллективтеринге тывыскаан. Бо мөөрейге тус-туста авторлардан 2-ги черни Дозур-оол Лайзапович Тинмей, Таан-оол Попанашович Хертек, Андрей Иванович Чымба хүндүлүг дипломнар биле 6 муң рубльди шаңналга алганнар. 3-кү черни Нина Куулар (радио), Мария Хадаханэ (“Тувинская правда” солунуң штаттан дашкаар корреспондентизи), Владимир Чадамба (“Тыва Республика” солунуң редактору), Любляна Паратмаа (КТРК “Тыва”) — олар ээлээш, хүндүлүг дипломнар болгаш 3 муң рубль-биле шаңнатканнар. Оон аңгыда мөөрейге идепкейлиг киришкен хоочун журналистерге тускай шаңналдарны тывыскаан. Ол дээрге Валерий Севилбаевич Шарави, Екатерина Түктүг-оол Танова, Алексей Артаевич Дүгержаа, Дартан-оол Эрикеевич Ендан, Алексей Хунаевич Аир — олардыр. Тускай шаңналдарны республика типографиязының

даргазы Р.К.Ооржакка, кол инженер А.К.Хертекке тывыскаан.

ТР-ниң Культура болгаш кино яамызының сайыдының оралакчызы Эрес Данзын хүндүлүг бижиктерни болгаш өртектерни “Тувинская правда” солунуң корреспондентизи Марина Кенин-Лопсанга болгаш “Сылдысчыгаш” солунуң редактору Александр Шоюнга тывыскаан.

ТР-ниң Өөредилге яамызының сайыдының оралакчызы Уран-кыс Ондар “Сылдысчыгаш” солунуң корреспондентизи Артур Чамбал-оолга хүндүлүг бижикти болгаш акша шаңналын тывыскаан.

Хурал соонда Парлалга бажыңыңа байырлал уламчылаан. Аңаа аяк шайны аартап ора, журналистер ойнап-хөглеп дыштанганнар. Ук кежээге республиканың бүгү журналистериниң аразында эрттирип турары оң мурнунда “Чылдың журнализи” деп адап турган, а ам “Алдын демир-үжүк — 2001” деп мөөрейин түңнелин үндүрген. Аңаа бистиң солунувустуң штаттан дашкаар корреспондентизи Танов ЧИГДЕН тилекчи болгаш “Алдын демир-үжүк-2001” деп диплом-биле база 6 муң рубль-биле шаңнаткан. Ховалыг Виктория (“Слово”), Инна Принцева (“Тувинская правда”), Лидия Иргит (Тыва радио), Аяна Лама (КТРК “Тыва”), Саяна Монгуш (“Центр Азии”) — олар лауреаттар болган болгаш дипломнар, акша шаңналдарын алган.

Шаңнал алган бүгү журналистерге “Шын” солунуң коллективи изиг байырны чедирбишаан, моон сонгаар-даа чогаадыкчы чедишкиннерни күзөп тур.

Светлана БАЛЧЫР.

ЧУРУКТАРДА: шаңналдар тыпсышкынының үезинде.

Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

Чадаана хоорай чагыргагазының социал-политика талазы-биле килдизиниң эргелекчизи **Роза ОЧУР-ООЛ-биле интервью**

АЖЫЛЫВЫС ДЕМНИГ

Чадаана хоорай чагыргагазының социал-политика талазы-биле килдизиниң эргелекчизи Роза Арган-ооловна ОЧУР-ООЛ-биле ужурашкыш, аңаа каш айтырыгларны салдым.

— **Роза Арган-ооловна, кандыг-даа күрүнениң хөгжүлдесин ооң чонунуң амыдыралының деңгелинде көөр болгай. Чадаана хоорайның девискээринде чоннуң амыдыралының дугайында чугаалап берип көөр силер бе?**

— Хоорай кожуун девискээриниң чурттакчыларының барык 60 ажыг хуузу ээлеп турар, азы өскээр чугаалаарга, 2018 ерегеде 8000 ажыг чурттакчы бар. Чурттакчы чоннуң 70 хуузу амыдыралының деңгели ортумактан куду деңгеледе. Ынчангаш социал айтырыгларны шийтпирлээри — эң-не берге айтырыг. Ындыг-даа болза чоннуң амыдыралын өөрү көдүрер дээш эвээш-биче-даа бол, ажылдарны чорудуп турар бис.

— **Ийе, кысказы-биле таньштыгыш көрүңерем.**

— “Часкы хүн чылды чемгерер” джир болгай. Чазын чонну картофель, тараа үреинери-биле хандыраар дээш элээн ажылды чоруттувус.

Хоорай чагыргагазын дамчыштыр 28 хамаатыларга 42 тонна, культура килдизинге 1 тонна ак-тараа, 2 тонна арбай, кожпога 3 тонна ак-тараа үреини күрүнөден чээлиге берген, оон нитизи-биле 86 тонна тараа ажааттыгын, а бир эвес кааңаашкын болбаан болза, 100 ажыг тонна тарааны ажаап алыр магадылал турган.

Өг-бүле, ие-чашты деткир төптү дамчыштыр 56 тонна картофель үреиниң база чээлиге берген. Саң-хөө яамызын дамчыштыр 4,6 тонна картофель үреиниң база саткаш, хоорайның назы четпес 6 уруглар албан черлерин хандыргывыс. Нитизи-биле чурттакчы чон рынок системаның долузу-биле кирген, диленир кижилерниң саны эвээжеп турар.

Демдеглексеп каарым онзагай бир чүүл — чонга кывар-чаар материалдар садып алыр кылдыр чээлини берип турары.

— **Шаанда агитквартирлар, албан черлериниң аразына чарыштар чоннуң идепкейин көдүрүп турган болгай. Ам ыңдыг хевирлиг ажылдар чоруттунуп турар бе?**

— Сөөлгү 2 чылдарда кожуун болгаш суму, хоорай чергелиг “Эң эки бодун боду хандырттыгын өреге”, “Арыг-селиг кода-суур” деп мөөрей-

лер чоннуң хей-адын, турсоруун көдүрүп турары өөрүчүг. Чон аразында амыдыралда бар эки чүүлдерни ажыглап, амыдыралын салбайн чоруурлар хей, а чүгле ийи-чаңгыс арагалаар, ажыл кытык савас кижилерниң ажы-төлү аштап түрей бээр таварылгалар харын бар. Ындыг өг-бүлелерни учетка ал, чамдыктарының херээн улуг назылыглар судунче кирип, хемчээп ап турар.

— **Инвалидтерге, чединмес өг-бүлелерге, пенсионерлерге чигелде, дузаламчы ачы-дуза дугайында чүңү чугаалап болур силер?**

— Чоннуң дузаламчы алыр кезээ инвалидтерге саналга езугаар көрдүнгөн акшазына дүүштүр чигелделиг хөмүрү берип, чырыкка, чылыгга (коммунал бажыңнарынга), газка, телефонга чигелделерни көргүзүп турар. Хоорайда ветеранар саны хей, олар база-ла үстүнде көрдүнгөн чигелделерни ап турар. Улуг назылыглар хүнүнде хоорай чагыргагазын Ада-чурт дайынының киржикчизи К.В.Фаткулинге, тыл фронтунун киржикчизи Д.П.Сиваковага, РФ-тиң алдарлыг башкызы, Улус өөредилгениң тергиини Оссур-оол Амакшиновичиге дээш, оон-даа өске, шупту 16 хамаатыга халас тарааны берген.

— **Ынча хей кижилерниң аразындан бирги черде дуза хереглер турарларны канчап шийлеп ап турар силер?**

— Чон-биле ажыл чорударына эптиг кылдыр девискээрни дөрт микрорайонга чарган, ында тус-тус удуртур улус бар. Кудумчу бүрүзү боду чөвүлелдиг, даргаларлыг. Өг-бүлелерге хөмүр үлелгези дээн чижектиг ажылдарны чүгле кудумчу чөвүлелдерин таварыштыр чорудуп турар, ажылывысты демниг чорудуп турар бис.

— **Ынчап кээрге бот-боттарын билчир болгаш кижилерниң харыс салгалыг ажылдарына аргалар тургустунган ышкыжы. Ажылга бергелер черле турар болгай. Эң-не берге айтырыңар...**

— Эң берге айтырыг — эрги чылдың пособиелерин билдиришишкенин даа, анаа-даа айтырыг кылып келген иелерниң пособиелерин бирги чергеде төлөп бээриниң дугайында дилеглерни алгаш көөрге, шупту үндезиниң чылдагааннарлыг болур-дур. Акша бичилеп кээп турар. Ынчангаш чогуур органнардан эрги чылдың пособиелеринге өрени дарый төлөп бээрин улуу-биле дилээр-дир мен.

Айлаң ДАРЖАА
чугаалашкан.

Бистиң республиканың прокуратуразы бо хүнге кандыг чедишкенин келгенин ТР-ниң прокурору, РФ-тиң Прокуратуразының хүндүлүг ажылдакчызы С.С.МОСИЯШ мынчаар тайылбырлаан:

— **Профессионал байырлалыңарны кандыг көргүзүңер-биле уткудуңар?**

— Эрткен чылын прокуратураның бүгү килдистер дүшкүрүлүг ажылдаан. Ажыл-чорудулгавыстың түннелдери бүгү угланьышкынарга өскөн. Хоойлу күүселдеси дээш хайгаарал болгаш эрге-хоойлу актыларының дүрүм езугаар болуру дээш килдистерниң көргүзүлгери барык ийи катап өскөн.

Тываның чурттакчыларының прокуратура органнарына бүзүрели улуг. Яамылар, ведомстволар коридорларына чөптүг чорукту тып чадашкан кижилер биске кээп турар. Эрткен чылын республика прокуратуразына чондан 2979 хомудал, билдиришишкени келген. Ооң чүгле 321 билдиришишкени шийтпирлээри-биле өске ведомстволарже шилчиткен, артканарны прокуратура органнарына шийтпирлээ. 853 билдиришишкени хандырган, 265-ти истелге херектеринге кошкан. Оларның аразында күш-ажыл хоойлу-

зун хажыгканына хомудаан 92, чуртталга хоойлужудулганына хамааржыр 67, пенсия айтырыгының 25, назы четпээннерниң хоойлулар сагырынага хамаарышкан 160 билдиришишкени бар.

Истелге талазы-биле 664 хомудал кирген. Оларның 142-зин хандырган. ТР-ниң ИХЯ-ның истелге органнарының херектеринге хамааржыр 123 хомудалды хандырган. Өске-даа саннарны адап болур.

ТР-ниң болгаш РФ-тиң Конституцияларының аразында ылгалдарны чайладыр ажылга прокуратура ажылдакчылары киришкен. ТР-ниң прокурорунуң киригенин езугаар РФ-тиң хоойлужудулганына чөрүшкөк хей хоойлужудулгаларны солаан.

Хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын, күш-ажыл хоойлу камгалаарына прокуратура ажылдакчылары үлүүн кириген. Ие-чашты камгалаарынче кичээңгей угландырып, уруглар бажыңнарында, интернаттарда, социал хоргаадал черлеринде хоойлу-дүрүмнү сагып турарын каш катап хынаан.

Күрүне эрге-ажыын камгалаар хыналдаларны чоруткан. Күрүне каражазын дедир эгидер дугайында суд шийтпирлерин күүседир база бюджет хөреңгизин чогуур сорулганына ажыглап турарынага хамаарышкан хоойлужудулгаларны суд приставтарының канчаар күүседип турарын хынаан. Рынок харылзаалары прокуратураның улуг кичээңгейин хаара туткан.

— **Бо чылын кем-херек үүлгедиишкени-биле демиселге мурнады бот-**

тандыраар угланьышкынарны чугаалап көрүңерем, Степан Степанович.

— Кем-херек үүлгедии социал хей барымдалардан хамааржыр. Мурнады чорудаар угланьышкынар болза: кижиге удур өжөгээр өлүрүшкүнерни, өске-даа үүлгедиишкенин сойгалаары, наркомания, ону садып-саарары-биле, мал оорлаашкыны болгаш экономикада үүлгедиишкени-биле демиселди күштелдирери болур.

— **Эрткен чылыг ажы-**

хосталгаларын камгалаарынче улуг кичээңгей угландырганын демдеглээр ужурулуг мен. Прокурорнуң хайгаарал талазы-биле бүрүн эргелерин чаа Кодексте кызырбаан, харын калбарткан. Прокурорнуң чөпшээржилгези чокта, кандыг-даа кеземче херээн оттурбас. Прокурор хайгааралды өттүр кылыр: кеземче херээн оттурган үеден судка күрүне ялазын онаагыже чедир, оон хоойлуга дүгжүп, үндезиниң бооп турарын хайгаараар. РФ-

Россияның Прокуратуразы 280 харлаан

ЭРГЕЛЕР, ЭРГЕ-АЖЫКТАР КАМГАЛАЛЫНДА

лыңарның байдалы кандыг ирги?

— Ажыл дүшкүрүлүг, хей болган. Прокурорларның, истекчилерниң күш-ажыл болгаш материалдыг байдалын хандыраарынче кичээңгейни угландырган бис. Ооң түннелинде компьютер парьгы дөрт катап өскөн, чаа мебельдер тыптып келген, чон келгенде, кабинеттерден сандайлар дилээр чорук чыткен. Чаа-Хөл кожуунга прокуратура бажыңын садып берген, Кызылда прокуратура бажыңын септээн, чаа 4 УАЗ машинаны алдывыс. Республика болгаш кожууннар прокуратураларының харылзаазы бижыккан. “Бүгү ажылды кадрлар шийтпирлээр!” деп кыйгырыг хевээр арткан. Төп аппаратта болгаш кожууннарда кадр айтырыгын шийтпирлеп шыдаан бис. Ажылдаар бүгү черлерни кадрлар-биле четчелээн, оларның аразында 20-30 чылдарның хоочуннары безин бар. Улуг-Хем, Барың-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тожу кожууннарның анык прокурорларына практиктиг дузаны каткан бис.

— **Эрткен чылдың декабрь 18-те Президент В.Путин “Россия Федерациязының кеземче-чорудулга Кодекзинге” ат салган соонда девискээрлер парлалгаларында РФ-тиң ол чаа КЧК-зы прокурорларның эргелерин “кыскалаткан” деп айтып турар, ону чүү деп бодай-дыр силер?**

— РФ-тиң чаа КЧК-де хамаатыларның конституция езугаар эргелерин болгаш

тиң чаа КЧК-зы 2002 чылдың июль 1-ден эгелеп күштүг болур.

— **Хоочуннарны утпаалы, кыска медээден беринерем.**

— Тыва прокуратураның төөгүзү байлак. ТАР-ның эң баштайгы прокурору Кара-Сал Пирилейни 1938 чылда чоннуң дайыны деп бурудаткаш, боолап каан. Кем-херек үүлгедиишкени-биле демиселге улуг үлүүн кириген, ам бистиң аравыста чок эштеривисти утпас ужурулуг бис. Оларга В.Д.Дорун-оол, М.Е.Грачев, М.Х.Конгар, А.Т.Соломатов, Н.П.Барышев, Э.Б.Германова хамааржыр.

Биске 30-ден 50 чыл дургузунда ажылдап келген хоочуннар: Шагдыр Седий-оолович Кууларны, Клавдия Фадеевна Баир-оолду, Ольга Петровна Губинаны хүндүлөп, ам-даа харылзажып чорудуп бис. Тывалардан юриктиг эртемни эң баштай чедип алган Москваның юриктиг институтунун доозукчузу Ш.С. Куулар бөдүүн истекчиден килдис начальнигинге чедир ажылдаан, ам-даа ажылдап, Москвада күрүнениң Гуманитарлыг институтунун филиалында юриспруденция башкылап турар.

Россия Прокуратуразының 280 чылы-биле холбаштыр республиканың бүгү прокуратура ажылдакчыларына байыр чедирип, эки чүүлдерни күздөдүм.

Айтырыгларны Василий КРИВДИК салган.

Тыва Республиканың Санажылга палатазының дугайында Тыва Республиканың Хоойлузу

I өгө. НИИТИ ЧУУЛДЕР

1 чүүл. Тыва Республиканың Санажылга палатазының эрге-байдалдары Тыва Республиканың Санажылга палатазының (моон ынай — Санажылга палатазы дээн) — Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының тургузары болгаш оларга отчеттук болур күрүнениң саң-хөө контролюнун доктаамал ажылдаар органы болур. Санажылга палатазы бодунун ажыл-чорудулгазынга Россия Федерациязының Конституциязын, Россия Федерациязының хоойлужудулга актыларын, Тыва Республиканың Конституциязын, Тыва Республиканың хоойлужудулга актыларын база бо Хоойлуну удурттулга болдурар. Күштүг болуп турар хоойлужудулга-биле тодарадып айыткан сорулгаларының хемчээли-биле Санажылга палатазы организация болгаш эрге-жүлээлгезиниң талазы-биле хамаарышпас болур. Санажылга палатазы юридиктиг эргелиг албан чери болуп турар болгаш Тыва Республиканың сүлдезин сиилбип кылган таңмалыг база боду тускай аттыг болур. Санажылга палатазының ажылдап турар чери — Кызыл хоорай.

2 чүүл. Санажылга палатазының сорулгалары Санажылга палатазының сорулгалары болза:

күрүне эрге-чагыргазының органнары, тус черниң бот-башкарылга органнары база организациялары республика бюджетиниң, күрүнениң бюджеттен дашкаар база тускай сорулгалыг фондуларының акша-хөрөңгилерин хоойлу эзугаар, чөптүг болгаш үре-түннелдиг ажылгап турарының контролдаарының организастаар болгаш боттандыраары;

республика өңчү-хөрөңгизин эргелеп-башкарып турарындан республика бюджетинче акша-хөрөңгилерниң кирип турарының контролдаары;

оларының хемчээлдериниң, структуразының база тускай сорулгалыг көрдүнгени эзугаар республика бюджетиниң база республиканың күрүне талазы-биле тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларының бюджеттериниң кезектериниң орулгалыг болгаш чарыгдалдыг кезектериниң өй-шаанда күүселдезин контролдаары;

республика бюджетиниң доктааттынган көргүзүлгелеринден тып илереткен хажыдышшынарны сайгарып көөрү база оларны чайладырынче угланган саналдарны белеткеп кириер, а ол ышкаш ниитизи-биле бюджеттин шимчээшкенин улам экижидери;

республика бюджетиниң төлевилелдериниң орулгалыг база карылгалыг болур кезектериниң үндезиниң үнелеп көөрү;

Тыва Республиканың хоойлулар төлевилелдериниң, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының республика бюджетиниң акша-хөрөңгилериниң күсели-биле төлеп турары, азы ону доктаадып тургузарынга болгаш күүседиринге салдарлыг болуп турар чарыгдалдарны көргөн эрге-хоойлу талазы-биле еске-даа нормативтиг актыларын саң-хөө талазы-биле экспертиказын кыллары;

оларның боттарының төлээлеткен банкыларында болгаш еске-даа саң-хөөчээли организацияларында республика бюджетиниң база күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларының акша-хөрөңгилериниң хоойлу эзугаар база өй-шаанда болуп турары дээш контролдаары;

республика бюджетиниң күүселдезиниң канчаар чоруп турарының база хынааны контроль хемчеглериниң түннелдериниң дугайында информацияны Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына доктаамал кирип турары болур.

3 чүүл. Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазының кол-кол принциптери

Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазының кол-кол принциптери болза хоойлу эзугаар шын, чөптүг, боттук, кымга-даа хамаарышпас, ажык-чарлыг болур.

II өгө. САНАЖЫЛГА ПАЛАТАЗЫНЫҢ СОСТАВЫ БОЛГАШ ОНУ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ЧУРУМУ

4 чүүл. Санажылга палатазының составы

Санажылга палатазының составын Улуг Хуралдың палаталары тургузар болгаш Санажылга палатазының Даргазында, Даргазының оралакчызында, Санажылга палатазының аудиторларында болгаш ооң Аппарадының ажылдакчыларында тургустунар.

Санажылга палатазының Аппарадының тургузуун база штаттыг расписаниезин ону ажылдап тударынга көрдүнгөн акша-хөрөңгизин хемчээли-биле Санажылга палатазының Даргазының кирип келгени эзугаар коллегия бадылаар.

5 чүүл. Санажылга палатазының Даргазы

Санажылга палатазының Даргазының албан-дужаалыга ону Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы Улуг Хуралдың Хоойлужудулга Палатазының Регламентизиниң тодарадып айытканын чурум эзугаар беш чыл хуусаалыг томуйлаар.

Санажылга палатазының Даргазын томуйлаар дугайында доктаалды палатаның депутаттарының доктааттынган санындан хөй кезиниң бадылааны-биле Хоойлужудулга палатазы күлээп алыр.

Санажылга палатазының Даргазы Россия Федерациязының дээди эртемниг болгаш профессионал ажыл-чорудулга талазы-биле күрүне эргелелиниң, күрүне контролюнун, экономика, саң-хөө, эрге-хоойлу талазы-биле 10 чылдан эвээш эвес профессионал ажыл-чорудулга дуржулгалыг хамаатызы Санажылга палатазының Даргазы бооп болур.

Санажылга палатазының Даргазы федералдыг хоойлужудулга эзугаар тодарадып айыткан бөлүк улус-биле Тыва Республиканың Чазак Даргазы-биле, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының даргалары-биле, Тыва Республиканың прокурору-биле, Тыва Республиканың Дээди судунун Даргазы-биле, Тыва Республиканың Арбитраж судунун даргазы-биле, Тыва Республиканың Конституция судунун даргазы-биле чоок төрөл болбас.

Санажылга палатазының Даргазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының база төлээлекчи эрге-чагырганың бүгү-ле деңнелдериниң еске кандыг-даа органнарының депутады бооп болбас, а ол ышкаш тус черниң бот-башкарылга органнарының составына бактаап кирип болбас. Ол оон аңгы Тыва Республиканың Чазаның составына бактаап кирип болбас болгаш башкылаашкын, эртем база чогаадыкчы еске-даа ажыл-чорудулгадан аңгыда, төлеверлиг еске ажыл-чорудулга кылбас.

Санажылга палатазының Даргазы күрүнениң «А» бөлүүнүн албан-дужаалын элээр.

Санажылга палатазының даргазы: Санажылга палатазының Регламентизиниң дүүштүр Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазын ниити оперативтиг удуртуп болгаш ооң ажыл-чорудулгазын организастаар, Санажылга палатазының ажылын организастаарының айтырыгыларының талазы-биле айтышкыннарын үндүрер;

Санажылга палатазының Аппарадының ажылдакчыларын күлээп алыр болгаш хостаар;

Санажылга палатазының структура салбырларының дугайында дүрүмнү база албан-дужаал аайы-биле саавырларын

бадылаар;

Санажылга палатазының стандарттарын база чорудуп турары хыналдаларының барып көргениниң шинчилелдериниң стандарттарын болгаш дүрүмнерин бадылаар;

аразында үеде хыналдаларының база шинчилелериниң планнарын бадылаар; палатаның санажылга счедунун талазы-биле баш билер кижжи болур;

Санажылга палатазының аудиторияларының күрүне албан-ажылының күрүне албан-дужаалдарына ажылдаары-биле мөөрейлерни чарлаар;

Контроль-санаашкынның өске-даа органнарының чорудуп турары хыналдаларга база санаашкыннарга киржири-биле Санажылга палатазының ажылдакчыларын доктааткан чурум-биле дүүштүр чорудар;

Хыналдаларга болгаш шинчилелдерге кириштирери-биле эвилелдээн специалистер-биле керээлери чарар;

Санажылга палатазының аудиторларының чоруткулааны хыналдаларының түннелдерин бадылаар;

Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының даалгаларын Санажылга палатазының Аппарадында күүседип турарының контролдаар;

республиканың саң-хөө курлавырларының чарыгдалдарын, күрүне өңчүзүн ээлеп баш билериниң база эргелеп-башкарының чогулмачылыг контролдаар болгаш кандыг байдалдын контролдаар талазы-биле Санажылга палатазының ажылының дугайында чыл санында отчеттарны, хыналдалар, санаашкыннар болгаш шинчилелдер дугайында отчеттарны Улуг Хуралдың палаталарына кириер;

Санажылга палатазы Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарына, тус черниң бот-башкарылга органнарына, организацияларга, албан черлеринге болгаш бүдүрүлгелерге, а ол ышкаш Россия Федерациязының контроль органнарына төлээлээр.

Санажылга палатазының Даргазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының, оларның комитеттериниң, комиссияларының база ажылчын бөлүктөриниң хуралдарына, Тыва Республиканың Чазаның база күүсекчи эрге-чагырганың еске-даа органнарына, тус черниң бот-башкарылга органнарының хуралдарына олуржур эргелиг.

Санажылга палатазының Даргазын хоойлужудулга-биле доктаадып айыткан чурум эзугаар ээлеп олурар албан-дужаалындан хуусаа бетинде хостаткан бооп болур.

6 чүүл. Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызын Улуг Хуралдың палатазының Регламентизиниң тодарадып айытканын чурум эзугаар албан-дужаалыга Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазы беш чыл хуусаада томуйлаар. Санажылга палатазының Даргазының оралакчызын томуйлаар дугайында доктаалды Палатаның депутаттарының доктааттынганы санындан бадылаашкыннарының хөй кезиниң бадылааны-биле күлээп алыр.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызына күрүнени эргелеп-башкарынга, күрүне контролюнга, экономика, саң-хөө, эрге-хоойлу талазы-биле профессионал ажыл-чорудулгага 5 чылдан эвээш эвес дуржулгалыг, Россия Федерациязының хамаатызы Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы бооп болур.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы хоойлужудулга тодарадып айыткан бөлүк-биле — Тыва Республиканың Чазак Даргазы-биле, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталар даргалары-биле, Тыва Республиканың прокурору-биле, Тыва Республиканың

Дээди судунун даргазы-биле, Тыва Республиканың Арбитраж судунун даргазы-биле, Тыва Республиканың Конституция судунун Даргазы-биле, Санажылга палатазының даргазы-биле чоок төрөл харылзаалыг бооп болбас.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының база төлээлекчи эрге-чагырганың бүгү деңнелдериниң кандыг-даа органнарының депутады бооп болбас, а ол ышкаш тус черниң бот-башкарылга органнарының составына бактаап кирбес. Ол оон аңгыда Тыва Республиканың Чазаның составына база бактаап кирип болбас болгаш бадылаашкын, эртем база чогаадыкчы еске-даа ажыл-чорудулгадан аңгыда, төлеверлиг еске ажыл-чорудулга кылбас.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы «А» бөлүктүн күрүне албан-дужаалын ээлеп ажылдаар.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы бодунун албан-ажыл талазы-биле күлээлгезин бо Хоойлу-биле, Санажылга палатазының Регламентизиниң база албан-дужаал талазы-биле саавыр-биле дүүштүр, а Санажылга палатазының Даргазы чок турда, ооң күлээлгезин база күүседип.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы Тыва Республиканың Хоойлужудулга палатазының база Төлээлекчилер палатазының, оларның комитеттериниң болгаш комиссияларының хуралдарына, Тыва Республиканың Чазаның, күүсекчи эрге-чагырга органнарының еске-даа органнарының, тус черниң бот-эргелел органнарының хуралдарына киржир эргелиг.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы хоойлужудулга-биле доктаадып айыткан чурум эзугаар ээлеп олурар албан-дужаалындан хуусаа бетинде хостаткан бооп болур.

7 чүүл. Санажылга палатазының аудиторлары

Санажылга палатазының составына 4 аудиторлар бактаап кирер.

Санажылга палатазының аудиторлары кылдыр Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар саң-хөө, экономика азы эрге-хоойлу талазы-биле дээди эртемниг болгаш мергежилниң аайы-биле 5 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг Россия Федерациязының хамаатылары томуйлатырып болур.

Өске-даа дээди эртемниг болгаш күрүне, муниципалитет азы ажыл-агый эргелелиниң талазы-биле практиктиг ажылының дуржулгалыг 10 чылдан эвээш эвес, ийден хөй эвес кижини аудиторларының албан-дужаалына томуйлап болур.

Санажылга палатазының аудиторлары Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазының чогуур угланышкыннарын удуртуп-баштаар, контроль хемчеглерни организастаар болгаш боттандырып чорудар база бодунун эрге-жүлээлгезиниң хемчээли-биле айтырыгларын бот-тускайлаң харыялаар болгаш аңаа хамаарышкан угланышкынның ажыл-чорудулгазының түннелдери дээш харыясалгалыг болур.

Санажылга палатазының Даргазының кирип келген бижии эзугаар Хоойлужудулга палатазы биле Төлээлекчилер палатазы Улуг Хуралдың палаталарының регламентизиниң-биле тодарадып айыткан чурум эзугаар Санажылга палатазының ийи аудиторун томуйлаар. Санажылга палатазының аудиторларын томуйлаар дугайында Хоойлужудулга палатазының база Төлээлекчилер палатазының доктаалын Тыва Республиканың Улуг Хуралының хамаарышкан палатазының депутаттарының доктааттынган санындан хөй кезиниң бадылааны-биле күлээп алыр.

Санажылга палатазының аудиторлары Тыва Республиканың Улуг Хуралының база күүсекчи эрге-чагырганың бүгү-ле дең

нелдериниң еске кайы-даа органнарының депутаттары бооп болбас, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның составына бактаап кирбес болгаш башкылал, эртем база чогаадкчы еске-даа ажил-чорудулгадан аңгыда, телевириг еске ажил-чорудулга кылып эргези чок.

Санажылга палатазының аудиторлары «А» бөлүктүн күрүне ажил-дужаалын ээлеп ажилдаар.

Санажылга палатазының аудиторлары оларның эрге-хүлээлгезинге хамаарып турар айтырылганын чугаалажып көрүп турда, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының, оларның комитеттериниң, комиссияларының база ажилчын бөлүктөрүнүн, Тыва Республиканың республика эргелел органнарының база Тыва Республиканың Чазааның, тус черниң бот-башкарылга органнарының хуралдарына олуржур эргелиг.

Санажылга палатазының аудиторлары боттарының ажил-албан талазы-биле хүлээлгелерин бо Хоойлуга, Санажылга палатазының Регламентизинге база албан-дужаалга дүүштүр күүседир.

8 чүүл. Санажылга палатазының коллегиясы

Санажылга палатазының ажилын планнаарының база организастаарының, контроль ажил-чорудулганын методологиязының, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына отчеттарын база Санажылга палатазының ажилының еске-даа айтырылганын чугаалажып көрү-биле Санажылга палатазының коллегиязын тургузар.

Коллегияның эргезин база ажилдаарының чурумун бо Хоойлу-биле, Санажылга палатазының Регламентизи-биле тодарадып айтыр.

Санажылга палатазының коллегиязының составына:

Санажылга палатазының Даргазы;
Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы;

Санажылга палатазының аудиторлары бактаап кирер.

Санажылга палатазының коллегиязы ыяап-ла албан-чурум-биле бодунун хуралдарына дараазында айтырылганы: Санажылга палатазының ажилының планын;

пландан дашкаар контроль хемчеглерни чорударын;

Санажылга палатазының чыл отчетун; контроль хемчеглерни эрттирериниң методиказын;

контроль-ревизияның еске-даа органнарының чорудуп турары хыналдаларга болгаш санаашкынарга Санажылга палатазының специалисттериниң киржилгезин;

Санажылга палатазының контроль хемчеглеринге еске-даа организацияларның специалисттерин болгаш хамаарышпас эксперттерни кириштирерин; хыналдаларны, санаашкынарның актыларын бадылаарының;

Санажылга палатазының Регламентизин бадылаар;

Санажылга палатазының структуразын болгаш штаттыг расписаниезин;

Санажылга палатазының инспекторларын кеземче харысалгазына кирериниң дугайында тускай эргелиг органнарының бижиктерин;

бо Хоойлуда болгаш Санажылга палатазының Регламентизинде көрдүнген еске-даа айтырылганы ыяап-ла чугаалажып көөр.

Санажылга палатазының коллегиязының хуралдарын эргежок чугула апарган таварылгада, ынчалза-даа айда бирден эвээш эвес катап эрттирер.

Коллегияның ажилын Санажылга палатазының Даргазы, а ол чок турда — Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы удуртур.

Санажылга палатазының коллегиязы, бир эвес аңаа коллегия кежигүннериниң доктааттыганын санындан үштүн ийи кезээден эвээш эвези олуржуп турда, бүрүн эргелиг болур.

9 чүүл. Санажылга палатазының Аппарды

Санажылга палатазының Аппарды Санажылга палатазының инспекторларын база албан-дужаалга Санажылга палатазының Даргазының томуйлаары болгаш оон хостаары штаттыг еске-даа ажилдакчылардан тургустунар.

Санажылга палатазының инспекторларының албан-ажыл талазы-биле хүлээлгезинге Санажылга палатазының бүрүн эргелеринге хамааржыр контроль хемчеглерни шуут организастаары болгаш эрттирери хамааржыр.

Санажылга палатазының Аппардының ажилдакчыларының эргелерин, хүлээлгелерин болгаш харысалгазын, а ол ышкаш оларның ажил-албанын эрттирериниң негелделерин бо Хоойлу-биле, күрүне албан-ажылының дугайында база күш-ажыл дугайында Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле, эрге-хоойлунун еске-даа нормативтиг актылары-биле, а ол ышкаш албан-дужаалдың хамаарышкан еске-даа саавырлары-биле тодарадып айтыр.

III эге. САНАЖЫЛГА ПАЛАТАЗЫНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

10 чүүл. Санажылга палатазының кол-кол хүлээлгелери

Санажылга палатазы бо Хоойлунун 2-ги чүүлүндө айтыккан сорулгаларны боттандырып турар үеде контроль-ревизия, эксперт-сайгарылга, информация чып белекээр болгаш еске-даа ажил-чорудулганы боттандыраар, республика бюджетиниң күүселдезин база күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларын ажыглап турарының чаңгыс аай контроль системазын боттандыраар, ол дээрге:

эртип турар чылда республика бюджетиниң болур-чогуур күүселдези дээш оперативтиг контролду организастаары болгаш боттандыраар;

республика бюджетиниң, күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларының аңгы-аңгы кезектериниң болгаш чүүлдериниң талазы-биле бүтү талалыг санаашкынарны, тематиктиг хыналдаларны болгаш шинчилелдерни чорудары;

республика бюджетиниң, хоойлуларның болгаш Тыва Республиканың эрге-чагырга органнарының эрге-хоойлу-талазы-биле нормативтиг еске-даа актыларының, республика программаларын, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнары-биле, Россия Федерациязының субъектилери-биле, даштыкы партнерлар-биле керээлериниң база дугуржулгаларның болгаш черле республика бюджетиниң болгаш Тыва Республиканың саң-хөө курлавырларының айтырылганын хамаарып турар еске-даа документтериниң экспертиказын кылыр;

бюджет чорудулгазының үезинде үрээшкннерни болгаш хажыдышкынарны сайгарып көөрү база шинчлээри база оларны чайладыры-биле, а ол ышкаш ниитизи-биле бюджеттин күүселдезин сайзыраңгайжыдар талазы-биле саналды Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына кириери;

Отчеттук чылда Республика бюджетин күүседир база күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларының ажыглаар талазы-биле түңнелдерни белекээр болгаш ону Тыва Республиканың Улуг Хуралына кириери;

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының айтырылганын түңнелдерни болгаш харылырны белекээр, ону кириери;

Тыва Республиканың күрүнениң өре талазы-биле хүлээлгелериниң Даңзызын чорудары болур.

11 чүүл. Республика бюджетиниң күүселдези дээш контрольдаары

Республика бюджетиниң күүселдезиниң үезинде база ээлчеглиг чылы доостурга, Санажылга палатазы:

республика бюджетиниң орулгалыг кезээнге саң-хөөнүң акша-хөреңгилериниң кирип турары бүрүн четчезин база ей-шаанда болуп турарын, а ол ышкаш ол акша-хөреңгилерниң кирип турарының үезинде хажыдышкынарның бар-чогун контрольдаары;

республика бюджетиниң бүгү-ле чүүлдериниң талазы-биле, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының ажаалда-тежээлдезинге чарыгдалдарны кириштир, бюджеттин чарыгдалдарының хоойлу езугаар болуп турарын

болгаш чарыгдалдарның ажыктыын хынаар;

республика бюджетиниң хоойлу езугаар бадылааны көргүзүлгери-биле деңизерге, хажыдышкынарны тып илередири;

Санажылга палатазы эртип турар чылда көргүзүлгери-биле бадылаан көргүзүлгери-биле деңизерге, айтып доктааткан орулгаларның база үндүрген чарыгдалдарның дугайында херек кырында сан-медээлерни кирип тургаш, республика бюджетиниң канчаар күүсетиниң турарының дугайында отчетту Улуг Хуралдын Хоойлужудулга палатазына доктааттыганын майык езугаар квартал санында кирип турар. Отчеттук майык Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы бадылаар.

Оперативтиг контролду сан-медээлерин контроль хемчеглерни боттандыраарда ажыглаар.

12 чүүл. Күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларын контрольдаары

Санажылга палатазы күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен фондуларында республика бюджетиниң акша-хөреңгилерни, а ол ышкаш оларның эргезинде турар валюта акша-хөреңгилерин кирип турарын болгаш оларны ажыглап турарының чогулгалыгын контрольдаар;

Санажылга палатазы Тыва Республикага үндүрүп берип турар социал угланышкынын бюджеттен дашкаар Федералдыг фондуларның акша-хөреңгилерин ажыглап турары дээш контролду боттандыраар.

13 чүүл. Республика өчүзүм эдилеп ээлээринден база эргелеп-башкаарындан республика бюджетинче кирер акша-хөреңгилерни контрольдаары

Санажылга палатазы: республика өчүзүм ээлеп эдилээринден (оон иштинде хуужудулгадан, садып-саарарындан, арендага дужаарындан база хөлезиледиринден);

республика өчүзүмнүң объектилерин (аңгы-аңгы угланышкынын организацияларның дадыырларындан болгаш пакеттерин республикага хамааржырын кириштирер) эргелеп-башкаарындан;

Тыва Республика биле Россия Федерациязының кады эргезинде турар күрүне өчүзүм эргелеп-башкаарындан база баш билип эдилээринден алган республика бюджетинге кирер акша-хөреңгилерниң кирерин контрольдаар.

14 чүүл. Чээли курлавырларын база чээли акша-хөреңгилерин ажыглап дээш контрольдаары

Санажылга палатазы: Тыва Республиканың Чазааның ап турары кредиттерни база чээлилерни ажыглап турарының;

Тыва Республиканың Чазааның облигациялар болгаш өртектү-үнелиг саазынарның еске-даа хевирлерин парлап үндүрериниң аргазы-биле ап турары чээли акша-хөреңгилерин ажыглап турарының;

Тыва Республиканың Чазаа дугуржулгалары хандыраар кылдыр саң-хөө база өчү-хөреңги талазы-биле магадылалдарны бээри;

дедир эгидип бээр кылдыр саң-хөө курлавырларын таарыштыр тургузарының; республиканың хоойлужудулгазы-биле көрдүнген үндүрүг талазы-биле чигелделерни ажыглаарының хынамчалыг болгаш ажыктыы дээш контролду боттандыраар.

15 чүүл. Чээли-саң-хөө организацияларында саң-хөөнүң саарылгазын контрольдаары

Санажылга палатазы республика бюджетиниң акша-хөреңгилериниң, күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларының шимчээшкенин, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның республиканың өртектү-үнелиг саазынарның банкларга база еске чээли-саң-хөө организацияларына кирип турарын база еске-даа чээли акша-хөреңгилерин ажыглаарының хоойлу езугаар шын, чөптүүн база чогуур өйүндө болуп турарын контрольдаар.

16 чүүл. Санажылга палатазының экспертизалары болгаш түңнелдери

Санажылга палатазы: республика бюджетиниң телевилелериниң, оон орулгалыг база чарылгалыг кезектериниң, республика бюджетиниң карылгазының үндезининиң талазы-биле; республика бюджет-саң-хөө политиказының болгаш бюджеттин боттанылганын сайзыраңгайжыдарының айтырылганын талазы-биле;

Тыва Республиканың бюджет-саң-хөө айтырылганының талазы-биле хоойлужудулга база эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг еске-даа актыларының телевилелдериниң талазы-биле;

ону акшаландыраарына республика бюджетиниң, акша-хөреңгилерин күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларының акша-хөреңгилерин ажыглап турар программаларының телевилелдериниң талазы-биле;

Тыва Республиканың республика бюджетинге эрге-хоойлу талазы-биле уржуктарлыг керээлериниң телевилелдериниң талазы-биле экспертизаны чорудар болгаш түңнелдерни бээр.

Санажылга палатазының бүрүн эргелеринге хамааржыр еске-даа айтырылганын талазы-биле ол түңнелдерни азы бижимел харылырны;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының негелделеринге;

Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының чогуур доктаалдары-биле бижип кааны даалгаларына;

Тыва Республиканың Улуг Хуралының комитеттериниң, комиссияларының ажилчын бөлүктөрүнүн база палаталарының депутаттарының негелделери-биле;

Тыва Республиканың Чазааның негелделеринге үндезилээш белекээр болгаш кириер.

Негелде, даалга талазы-биле азы түңнелди белекээр дугайында, азы аңаа ойталаар дугайында шийтпирни Санажылга палатазының Даргазы бадылаар. Оон ойталаан таварылгада Санажылга палатазының Даргазы ону ойталаанының чылдагаанын айтып тургаш, негелдени дедир эгидип бээр.

Экспертизаны бир ай иштинде чорудар, чок болза ол-ла хуусаада чылдагаанын айтыккан харыны бээр, түңнелди база ол-ла хуусаада бээр.

Санажылга палатазының түңнелдеринге оларның боттарының эргезинде айтырылганын талазы-биле Тыва Республиканың эрге-чагырга органнарының хүлээп ап турар шийтпирлеринге политиктиг үнелел турбас ужурлуг.

IV эге. САНАЖЫЛГА ПАЛАТАЗЫНЫҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИ

17 чүүл. Санажылга палатазының бүрүн эргелериниң хамааржыр черлери

Санажылга палатазының бүрүн эргелери Тыва Республиканың бүгү-ле күрүне органнарына болгаш албан черлеринге, а ол ышкаш бир эвес олар акша-хөреңгилерни республика бюджетинден ап турар, шийтчидип база ажыглап турар азы Тыва Республиканың күрүне өчүзүм ажыглап турар, а ол ышкаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле азы Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының оларга бергени үндүрүг болгаш база еске-даа чигелделер болгаш артыкшылдыг чүүлдери бар болза, күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларына, тус черниң бот-башкарылга органнарына, оларның языларындан болгаш өчүзүмнүң хевирлеринден хамаарылга чокка, бүдүрүлгелерге, организацияларга, банкларга, камгаладылга компанияларына база саң-хөө-чээлиниң еске-даа албан черлеринге, оларның эвилелдеринге, ассоциацияларына болгаш Тыва Республикада еске-даа каттыжышкынарнына хамааржыр.

18 чүүл. Санаашкынар, хыналдалар болгаш шинчилелдер

Бүдүрүлге ажил-агый чорудулгазы хоойлу езугаар болуп турарын, бухгалтер учедунун болгаш саң-хөө талазы-биле отчеттук болуп турарының документиге үндезилээш санаашкынын, хыналдазын база шинчилгезин кылып турар үеде хынап турары объектининиң база республика

(Улагчызы 6-гы арында).

(Уланчызы. Эгези 4-кү, 5-ки арынарда).

лика бюджетиниң аразында удур-дедир санаашкыннарның өй-шаанда база бүрүн долузун тодарадып айтыр.

Санажылга палатазы:

1) саң-хөө-ажыл-агый ажыл-чорудулга талазы-биле:

а) республика бюджетиниң, республика өнчүзүн садып-саарарындан база ажылгаарындан кирген болгаш күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларының акша-хөрөңгилериниң күсели-биле акшаландырып турар күрүне эрге-чагыргазының база тус черниң бот-башкарылга органнарынга;

б) республика бюджетинден, республика өнчү-хөрөңгизин садып-саарарындан база ажылгаанындан, күрүнениң тускай сорулгалыг болгаш бюджеттен дашкаар фондуларның кандыг-даа хевиринден акша-хөрөңгилерни ап турар — ол акша-хөрөңгилерни ажылгап турар кезээнге, а ол ышкаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазы-биле азы Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының тыпсып бергени үндүрүт болгаш чийгелдерлиг болгаш артыкшылдарлыг организацияларга, оларның эвилелдеринге, ассоциацияларга база өске-даа каттыжыышкыннарынга санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни;

республика бюджетиниң, күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларның акша-хөрөңгилерин болгаш оларның хевиринден хамаарылга чокка, республика өнчүзүн организацияларда, банкларда болгаш саң-хөө-чээлиниң өске-даа организацияларында садып-саарганындан болгаш ажылгаанындан акша-хөрөңгилерни кири санааны, шилчигкени база ажылгааны-биле холбашкан санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни чорудар.

Эргежок чугула апарган таварылгаларда, Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының даалгазы-биле азы Санажылга палатазының тускай шийтпири-биле специалистер аңаа бүрүн эрге берген республиканың өске-даа контроль-ревизия органнарының чорудуп турары, организацияларның саң-хөө ажыл-агый чорудулгазын хынаарынга болгаш санаашкыннарның саң-хөө ажыл-агый чорудулгазын хынаарынга болгаш санаашкыннарны кирип болур. Оң специалистериниң республика девискээринде эрттирип турар хыналдаларга болгаш санаашкыннарга киржириниң дугайында Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының даалгазы-биле азы оң бодунуң эгелекчи саналы-биле хүлээп алганы, Санажылга палатазының шийтпирлери хынаттырган органнарга күүседире албан.

Санажылга палатазының азы оң киржилгези-биле чоруткан хыналдаларның, шинчилелдерниң болгаш санаашкыннарның төнчү база ара безерек түннелдерин чүгле Санажылга палатазының Даргазының бижимел чөпшээрели-биле ажык-чарлыг кылдыр дамчыдып болур.

19 чүүл. Санажылга палатазының чорудар бижиктери

Санажылга палатазы бодунуң чоруткан санаашкыннарның, хыналдаларының болгаш шинчилелдериниң түннелдери-биле тып илереткени хажыдышкыннарны чайладыры-биле, республикага чедирген каражаны эгидери-биле болгаш болдурган хажыдышкыннарга буруулуг албан-дужаалдыг кижилерге харысалга онаары-биле ыяап-ла хемчеглер хүлээп алыр уjurлуг бижиктерни Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органнарынга, тус черниң бот-башкарылга органнарынга, хынаткан юридиктиг эргелиг албан черлериниң удуртукчуларынга чорудуп бээр.

Санажылга палатазының кириген бижин олар айткан бижикте айткан хуусаада азы бир эвес хуусааны айтпаан болза, ону алган хүнүнден бээр бир ай хуусаадан орай эвесте, чугаалажып көргөн турар уjurлуг. Кириген бижик талазы-биле хүлээп алган шийтпирниң дугайында база кириген бижикти чугаалажып көргөниң түннелиниң, ону боттандырып күүседириң талазы-биле шийтпирлерниң болгаш хемчеглерниң дугайында Санажылга палатазынга

дораан-на дындадыр.

Санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни кылып турар үеде күрүнениң акша-хөрөңги болгаш материалдыг өнчү-херекселдерин оорлап самчыгдананының азы шын эвес өске-даа ажылгаашкыннарның фактыларын тышкан таварылгаларда санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерниң материалдарын Санажылга палатазы хоойлу-дүрүм камгалаар органнарже шилчидип бээр.

20 чүүл. Санажылга палатазының сагындырыг бижиктери

Хынап турар объектилеринде республикага шуут каража-когарал дорт чедирип турар болгаш ооң-биле холбаштыр ону соңгаарлатпайн соксадыры негеттинип турар ажыл-агый, саң-хөө, коммерция болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың хынаттырган объектилеринде хажыдышкыннарны илередип тышканда, а ол ышкаш Санажылга палатазының кириген бижиктерин чугаалажып көөрүнүң чурумун болгаш хуусааларын өш-биле азы өш-биле сагывайн келген, контроль хыналдаларны чорударынга шаптаразындан тургузуп келген таварылгада, Санажылга палатазы ыяап-ла күүседире албан сагындырыг бижикти күрүне органнарынга, тус черниң бот-башкарылга органнарынга, хынап турары юридиктиг эргелиг албан черлериниң администрацияларынга чорудар эргелиг.

Санажылга палатазының сагындырыг бижиктеринге Санажылга палатазының Даргазы азы ол чок турар таварылгада, Санажылга палатазының Даргазының оралакчызы ат салыр.

Санажылга палатазы бодунуң сагындырыг бижин күш чок кылып кааптып азы ону ескерттип-даа болур.

Санажылга палатазының сагындырыг бижиктерин каш удаа күүсетпээнде, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы биле Санажылга палатазының коллегиязының дугуржуп чөпшээрешкени шийтпирин эзугаар хынап турары организацияларны республика бюджетинден, күрүнениң тускай сорулгалыг база бюджеттен дашкаар фондуларындан акшаландыраары ара соксадып каап болур.

Сагындырыг бижикти суд чуруму эзугаар хомудап болур.

21 чүүл. Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазын хандыраары

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органнары, тус черниң бот-башкарылга органнары, бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазын хандыраарыга эргежок чугула медээни доктааткан чурум эзугаар Санажылга палатазынга кириер.

Санажылга палатазы санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни чорудуп турар үеде ооң эргезинге хамааржыр айтырыглар талазы-биле эргежок чугула бүгү-ле документацияны болгаш медээни хынап турары организациялардан, банклардан болгаш саң-хөө-чээли организацияларындан алыр.

22 чүүл. Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилери болгаш оларның бүрүн эргелери

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилери албан-ажыл хүлээлгелерин күүседип турар үеде Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының төлээлери болур болгаш ооң камгалалында турар.

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилери Санажылга палатазының бүрүн эргелери-биле дүүштүр албан-дужаал хүлээлгезинге контрольду организастаары болгаш боттандыраары бактаап кирип турар ооң штаттыг ажылдакчылары болур.

Санажылга палатазының бүрүн эргелиг албан-дужаалдыг кижилери бот-боттарының албан-ажыл хүлээлгелерин күүседип турар контроль хемчеглерни чорударының дугайында Санажылга палатазының шийтпириниң база албан-ажыл талазы-биле шынзылгазын көргүскенде:

күрүне эрге-чагыргазының органнарының, организацияларның, банкларның болгаш өнчүнүң хевиринден хамаарылга

чокка, саң-хөөнүң болгаш чээлиниң өске-даа организацияларының ээлеп ажылдап турары бажың-балгаттарже шаптаразындан чокка кирер;

өттүндүр кылган, мегелээн, самчыгдалдар болгаш шын эвес ажылгалдар кылганын тып илереткенде, кассаларны, касса болгаш албан-ажыл кылыр бажың-балгаттарны, складтарны болгаш архивтерни таңмалааш, хаап каар эргелиг.

Хынадып база шинчиледип турар объектилерниң удуртукчулары Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилеринге ажылдаарыга эргежок чугула байдалдарны тургузар, оларга эргежок чугула оран-саваны болгаш харылзааның чөпсөк-херекселдерин үндүрүп бээр, херек эмгелелиниң талазы-биле ажылдарны кылырынга техниктиг хандырылганы база ажылды кылырынга дузалаар.

23 чүүл. Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилериниң негелделерин күүседире албан болуру

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилери боттарының хүлээлгелерин күүседире-биле холбашкан оларның негелделери күрүне эрге-чагыргазының органнарынга, тус черниң бот-башкарылга органнарынга болгаш оларның кымга чагыртканы база өнчүзүнүң хевиринден хамаарылга чокка, организацияларга ыяап-ла албан болур.

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилериниң хоойлу эзугаар негелделерин күүсетпези, а ол ышкаш оларга дааскан хүлээлгелерин күүседириңе шаптыктык болза, хоойлу эзугаар доктаадып айткан харысалгага онаажыр.

24 чүүл. Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилериниң харысалгазы

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилери бодунуң албан-хүлээлгезин ханы билдилег болгаш ак сеткилди күүседир, хамааттыларның, ниитилелдин, күрүнениң эрге-ажыктарын камгалаар хүлээлгелиг. Амгы күштүг бооп турар хоойлужудулга-биле дүүштүр олар чорудуп турары санаашкыннарның, хыналдаларның болгаш шинчилелдериниң күрүне органнарынга кирип бээри азы хөйге чарлап дындадыры-биле бээри түннелдерини ылап шынны дээш, а ол ышкаш күрүнениң, коммерцияның база хоойлу-биле камгалап турары чажыттарны чарлап таратканы дээш, олар харысалгага онаажыр.

25 чүүл. Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилериниң хөделишкыннерин хомудаары

Тыва Республиканың эрге-чагырга болгаш эргелел органнары, ажылдап турар субъектилер, албан-дужаалдыг кижилер, хамааттылар Санажылга палатазының кирип келген бижиктерин, чок болза бижимел айтышкыннарны, сүмелерин шуптузун азы чамдык кезин-даа күш чок деп санаар дугайында билдиришкенин хамаарышкан судка кирип, палатаның албан-дужаалдыг кижилериниң хөделишкыннерин хомудап, а ол ышкаш Тыва Республиканың Улуг Хуралының чогуур палатазынга хомудалды кириер эргелиг. Билдиришкени киригени бижимел айтышкыннарны, чок болза кирип келген бижиктерни күүседириң доктаатпас.

V эге. САНАЖЫЛГА ПАЛАТАЗЫНЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛGAZYНЫҢ ЧУРУМУ

26 чүүл. Санажылга палатазының Регламентизи

Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазының иштики айтырыглары, аудиторларының аразында хүлээлгелерин хуваарын, Санажылга палатазының структура салбырларының хүлээлгелерин база бот-боттарының аразында харылзаанын, херектерни эмгелээриниң, контроль хемчеглерни белеткээриниң болгаш эрттирериниң чурумун база өске-даа ажыл-чорудулганы боттандыраарының чурумун Санажылга палатазының Регламентизи-биле болгаш аңаа

үндезилээш, ажылдап кылыр саавырлар-биле тодарадып айтыр.

Санажылга палатазының Регламентизин Санажылга палатазының коллегиязы хүлээп алыр болгаш бадылаар.

27 чүүл. Санажылга палатазының ажылын планнаары

Санажылга палатазы бодунуң ажыл-чорудулгазын республика бюджетиниң күүселдези дээш, бүгү талаалыг доктаамал контрольду хандыраары эргежок чугулазын барымдаалап тургаш, Санажылга палатазының ажыл-чорудулгазының бүгү-ле хевирлерин база угланышкыннарны өөренип көрүп тургаш тургузары, келир үениң болгаш амгы планнарынга үндезилээш, кылып чорудар. Планга бүгү-ле хыналдаларны чорударының хуусааларын, харысалгалыг аудиторларны болгаш структура салбырларын, эргежок чугула специалистериниң санын, ооң иштинде керээге база өске-даа үндезин-биле кириштирерин санын айтып тургаш, ажылдын өске-даа хевирлерин кириер.

Эртип турар чылдың планының телвилелин Санажылга палатазының коллегиязы чугаалажып көөр болгаш бадылаар.

Санажылга палатазының ажылының планнарынга Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының даалгаларын ыяап-ла кириер.

Санажылга палатазының ажылының планнарын тургузуп тура, Тыва Республиканың Улуг Хуралының комиссияларының палаталарының болгаш депутаттарының негелделерин ыяап-ла чугаалажып көөр.

Пландан дашкаар контроль хемчеглерни Тыва Республиканың Улуг Хуралының тускай доктаалыга үндезилээш, азы Санажылга палатазының Даргазының бадылааны, Санажылга палатазының коллегиязының шийтпиринге үндезилээш, чорудар.

28 чүүл. Санажылга палатазының ажылын организастаары талазы-биле хандыраары

Контроль ажыл-чорудулганың бедик шынарын, камналгалыг, чогуучалыг болгаш шын, чөптүг болурун хандыраар сорулга-биле Санажылга палатазы саң-хөө талазы-биле контрольдуң кол-кол принциптерин база хыналдаларны болгаш шинчилелдерни эрттирер талазы-биле методиктиг айтышкыннарны тодарадып айтып турар стандарттарны ажылдап кылыр.

29 чүүл. Санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни организастаары

Санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни хынап турар организациязының турар черинге, чок болза хынап турары организацияның удуртукчузунуң дилээ-биле Санажылга палатазының турар черинге чорудар. Бо сөөлгү таварылгада хынап турары организацияның удуртукчузу Санажылга палатазының аудиторларының негээн документтерин шуптузун оларның ажылдакчыларының эргезинге эккеп бээр хүлээлгелиг. Санажылга палатазының аудиторлары эккеп берген документтерниң кадагалал, камгалалы дээш харысалгалыг болур. Хыналданы чорударының хемчээлин болгаш аргазын Санажылга палатазы бодунуң көргөни-биле айтып доктаадыр.

Санаашкыннарны, хыналдаларны болгаш шинчилелдерни чорудуп турар үеде, Санажылга палатазының ажылдакчылары бүдүрүлгелериниң, организацияларны болгаш албан черлериниң оперативтиг ажыл-чорудулгазынга холгаарлаас, бодунуң түннелдерин чарлаас уjurлуг.

30 чүүл. Санаашкыннарның, хыналдаларның болгаш шинчилелдерниң түннелдерин бижип тургузары

Санаашкыннарны, хыналдаларны азы шинчилелдерни эрттиргениниң соонда, Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижизи ылап шынны дээш боду хуузунда

(Уланчызы 7-ги арында).

(Уланчызы. Эгези 4-кү, 5-ки, 6-гы арлынарда).

харысалгалыг болур отчетка азы шындылгыга ат салыр. Санажылга палатазының хыналда азы шинчилел кылыргына киришкен болгаш отчетта азы шындылгыга кирген түннелдер-биле чөпшээрешпес ажылдакчылары ол отчетка азы шындылгыга кожуп каар журлуг тускай сагыш-бодалын илередир эргелиг. Санаашкынарның, хыналдаларның болгаш шинчилелдерниң түннелдерин хамаарышкан күрүне хамаарышкан органына база организацияның, а ол ышкаш Санажылга палатазының көргени-биле сонургалдыг өске-даа организацияларның удуртукчуларына чедирип дыннадыр. Хынадып турар организацияның удуртулганы бодунун санал-бодалын санаашкынарның, хыналдаларның түннелдерин дугайында отчетка азы тайылбырга кожуп каар, бодунун санал-бодалын илередир эргелиг. Күрүнеге чедирген каражаның дугайында, а ол ышкаш хоойлуну хажытканын тып илереткен хажыдышкынарның дугайында Санажылга палатазы үстүндө турар чогуур органнар дыннадыр, а хоойлуну яла онаар журлуг кем-херек кылдыр үрээни тып илереткенде, хамаарышкан материалдарны хамаарышкан хоойлу-дүрүм камгалаар органнарга кирип бээр.

Санажылга палатазының ажылдакчылары болгаш оң ажылынга кириштирген специалистер санаашкынар, хыналдалар база шинчилелдер үезинде алгылаан сан-медээлерни чүгле Санажылга палатазының чорудуп турары ажылдарны күүседириниң эрге-ажыктарына ажыглап болур.

31 чүүл. Контроль хемчеглериниң түннелдерин сайгарып көөрү

Санажылга палатазы чорудуп турар контроль хемчеглериниң түннелдерин доктаамал сайгарып көрүп, республика бюджетиниң орулгаларына база чарыгдалдарын санап тургузуп турар үеде илереткен хажыдышкынарны болгаш частырыгларны түннөп көөр болгаш чылдагааннарын база уржуктарын шинчилеп көөр.

Алдынган сан-түннөргө үндөзүлээш, Санажылга палатазы Тыва Республиканың бюджетиниң база бюджет айтырыгларының талазы-биле хоойлужулганын экижидип сайзыраңгайыктар талазы-биле саналын ажылдап кылыр болгаш оларны Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына чугаалажып көөр кылдыр кириер.

32 чүүл. Россия Федерациязының күрүне эрге-чагырганың федералдыг органнары-биле болгаш контроль органнары-биле Санажылга палатазының кады демниг ажылдаары

Хыналдаларны болгаш истелгелерни кылып тура, Санажылга палатазы Россия Федерациязының күрүне эрге-чагырганың органнары-биле, а ол ышкаш оларның контроль органнары-биле демниг кады ажылдап, контроль ажыл-чорудулганын түннелдери-биле, методиктиг болгаш нормативтиг материалдарны оларның-биле солчуп болур.

33 чүүл. Санажылга палатазының албан чериниң иштиги контроль органнары-биле кады демниг ажылдаары

Санажылга палатазы бодунун ажыл-чорудулганын боттандырып турар үеде албан чериниң иштиги контроль органнары-биле кады демниг ажылдаар, оларның ажылының материалдарын ажыглаар, чамдык хыналдаларга база шинчилелдерге, эксперттиг түннелдерни болгаш аналитиктиг материалдарны белеткээрде, эң-не мергезилдиг ажылдакчыларны доктааткан чурум езугаар кириштирер.

34 чүүл. Санажылга палатазының хоойлу-дүрүм камгалаар органнар-биле кады демниг ажылдаары

Санажылга палатазы бодунун бүрүн эргезиниң иштинде прокуратура, иштиги херектер органнары-биле, каайлы болгаш

үндүрүг албаннары-биле, үндүрүг полициязының органнары-биле, Тыва Республиканың девискээринде хоойлу-дүрүм камгалаар өске-даа органнар-биле кады демниг ажылдаар.

35 чүүл. Өске органнарның оң мурнунда чорудуп турган хыналдаларының база санаашкынарның материалдарын санажылга палатазының ажыглаары

Санажылга палатазы чугула херек апарганда, өске-даа контроль органнарының, оларның чоруткан хыналдаларының база ревизияларының түннелдериниң талазы-биле, оң иштинде бо Хоойлунун 32-ги, 33-кү база 34-кү чүүлдеринде демделген материалдарын ажыглап болур. Ынчаарга Санажылга палатазы айыттыган материалдарны, оларны берген организацияның баш удур көрдүнгөн чуруму езугаар ажыглаарын хандырар.

36 чүүл. Ревизияларга, хыналдаларга болгаш шинчилелдерге өске-даа организацияларның специалистерни база хамаарышпас эксперттерни кириштирери

Бодунун баш билип харылаар айтырыгларының иштинде контроль-ревизия ажыл-чорудулганын чорудуп турар үеде Санажылга палатазы оң чорудуп турар хемчеглеринге киржири-биле күрүнең контроль органнарын база оларның төлээлерин, а ол ышкаш керээ үндөзүн-биле күрүнең эвес аудитор албаннарын, чамдык специалистерни база хамаарышпас специалистерни кириштирер эргелиг.

37 чүүл. Чылдың отчету

Санажылга палатазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына чыл санында-ла бодунун ажыл-чорудулганын, чорудуп турган санаашкынарның, хыналдаларының база шинчилелдериниң дугайында, оон үнген түннелдерниң, сүмелерниң база саналдарның дугайында отчетту кириер, хей-ниитиге таныштырары-биле ону парлап үндүрер.

Санажылга палатазының отчетунун талазы-биле медээни Тыва Республиканың Чазаның Даргазына таныштырары-биле чорудуп бээр.

VI өгө. САНАЖЫЛГА ПАЛАТАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХОЙЛУ-ДҮРҮМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭРГЕ-БАЙДАЛЫНЫҢ МАГАДЫЛАЛДАРЫ, МАТЕРИАЛДЫГ БАЗА СОЦИАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

38 чүүл. Санажылга палатазының ажылдакчыларының хоойлу-дүрүм талазы-биле эрге-байдалының магадылалдары

Санажылга палатазының албан-дужаалдыг кижилериниң албан-хүлээлгезин күүседиринге шаптыктаар, чок болза кым-бир кижиге ажык-дузалыг болуру-биле шийтпир хүлээп алыр сорулга-биле салдар чедирер, алба-даашкынын хөделишкынер кылыр, дорамчылаар, оң-биле бир демей нүгүлдээр азы оларның албан-хүлээлгезин күүседип турарының дугайында хажыдышкынын медээни тардырга, Россия Федерациязының хоойлужулганы-биле доктааткан харысалганы хүлээдир.

Санажылга палатазының Даргазы, Даргазының оралакчызы база аудиторлары профессионал талазы-биле хамаарышпас магадылалдарлыг болур. Оларны албан-дужаалындан Тыва Республиканың Улуг Хуралының чогуур палатазының шийтпир-биле чүгле:

оларның Россия Федерациязының хоойлужулганын база Тыва Республиканың хоойлуларын үрээниге азы албан-ажылын буруу ажыглаан судтуң доктаатканы үлгедиглеринге;

халажырының дугайында хууда билдиришкынинге;

оларны бодун башкарнып шыдавас деп хоойлу езугаар күштүг болуп эгелээн судтуң шийтпиринге;

күрүне албан-хаакчыттарына хүлээндирген негелделерни күүсетпээнинге;

доктаамал чурттаары-биле Тыва Рес-

публикадан дашкаар чоруй барганынга; Россия Федерациязының хамаатызы эргезин чидиргеннге;

олар 65 хар назы четкеннге үндөзүлээш, ажылындан хуусаа бетинде хостап болур.

Санажылга палатазының ажыл-чорудулганын Тыва Республиканың Улуг Хуралын азы оң кайы-бир палатазын таратканы-биле түр соксадып болбас.

39 чүүл. Санажылга палатазының ажылдакчыларының материалдыг база социал хандырылганы

Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары Санажылга палатазының ажылдакчыларының материалдыг база социал хандырылганын талазы-биле чугула хемчеглерин алыр.

Санажылга палатазының инспекторларының албан-дужаалының шалыңын Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының килдис даргаларының деңгелинде доктаадыр.

Санажылга палатазының Аппарадының өске ажылдакчыларының албан-дужаалының шалыңын Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының ажылдакчыларының чогуур албан-дужаалдарының шалыңының деңгелинде доктаадыр.

Санажылга палатазының ажылдакчыларының албан-дужаалдарының шалыңына немелделерни Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының ажылдакчыларына тодараткан чурум база хемчээлдер-биле доктаадыр.

Санажылга палатазының Даргазына ай санында шалыңны база аңаа Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызының албан-дужаалының шалыңының болгаш ол шалыңга немелделерниң хемчээли-биле немелделерни доктаадыр.

Санажылга палатазының Даргазының оралакчызына ай санында шалыңны база аңаа Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызының албан-дужаалының шалыңының болгаш ол шалыңга немелделерниң хемчээли-биле немелделерин доктаадыр.

Санажылга палатазының аудиторунга ай санында шалыңны база аңаа Тыва Республиканың Чазаның сайыдының албан-дужаалының шалыңының болгаш ол шалыңга немелделерниң хемчээли-биле немелделерин доктаадыр.

Санажылга палатазының Аппарадының ажылдакчыларына Тыва Республиканың Чазаның ажылдакчыларына доктааткан медицина, санаторий-курорт, амьдырал-чуртталга база транспорт хандырылганын чуруму хамааржыр.

Санажылга палатазының Даргазының, Даргазының оралакчызының база аудиторларының медицина болгаш амьдырал-чуртталга хандырылганын Тыва Республиканың Чазаның чогуур албан-дужаалдыг кижилериниң деңгелинде доктаадыр.

40 чүүл. Санажылга палатазын тудар акша-хөреңгилер

Санажылга палатазын тудар акша-хөреңгилерни республика бюджетинге аңгы одуруг-биле көөр.

Санажылга палатазының организастыг база эрге-хүлээлге талазы-биле хамаарышпас чоруун хандырар сорулга-биле ону тударының акша-хөреңгилерин бо чылда республика бюджетиниң дугайында Тыва Республиканың Хоойлузу-биле ону тударына көрдүнгөн түннүң он ийиниң бири хемчээл-биле дең кезектерге ай санының 10-нуң хүнүнге чедир Тыва Республиканың Саң-хөө ямызы шилчидер.

VII өгө. ТҮННЭЛ ЧҮҮЛДЕР

41 чүүл. Тыва Республиканың бо Хоойлузуң күштүг болуп эгелээри

Бо Хоойлу ону албан езугу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК

Кызыл хоорай
№ 1200
2001 чылдың декабрь 7.

Бедик шаңналдар-биле!

ТР-ниң Президентизи Ш.Д.Ооржактын 2002 чылдың январь 12-де №1096 Чарлыгын езугаар парлалга талазы-биле ачы-хавыяа-зы болгаш хей чылдарда үре-түннелдиг ажылы дээш

“Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы” хүндүлүг атты

Тыва Республиканың күүсекчи болгаш төлээлге органнарының материал-техниктиг хандырылганын талазы-биле күрүне эргелелиниң парлаар цегиниң начальниги **Юрий Романович ФЕЛЬД-МАНГА** тывыскаан.

Тыва Республиканың Президентизи Хүндүлел бижии-биле

“Шын” солунун оочудурукчузу **Алексей Хунаевич АИРНИ;**

Тываның ном үндүрер чериниң кол бухгалтери **Тамара Тюлошова БИЧЕ-ООДУ;**

Республика типографиязының компьютер өрүлгезиниң оператору **Серинмаа Күжүгетова ООРЖАКТИ;**

Республика типографиязының ном карты кылыр цегиниң начальниги **Валентина Ивановна ПОПОВАНЫ;**

ТР-ниң Парлалга, телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникация чөпсектериниң талазы-биле күрүне комитетиниң кол бухгалтери **Долгармаа Дагыл-ооловна ЧҮЛЬДҮМНҮ** шаңнаан.

Культура талазы-биле ачы-хавыяа-зы хей чылдарда үре-түннелдиг ажылы дээш **“Тыва Республиканың культура-зының алдарлыг ажылдакчызы” хүндүлүг атты**

Кунгуртук суурнуң Культура бажының директору **Михаил Дүгерович ДУДУПКА;**

Кунгуртук суурда библиотекарь **Татьяна Алексеевна ЧИГДЕНГЕ** тывыскаан.

Тыва Республиканың Президентизи Хүндүлел бижии-биле

Кунгуртукда уругларның уран чүүл школазында башкы **Чечек Халбаевна СУРУНМААНЫ;**

Кунгуртукда уругларның уран чүүл школазында башкы **Зинаида Шалдык-ооловна ШОЖУҢНУ** шаңнаан.

“XX чүс чылда Тываның алдарлыг кижилери” деп Күрүне номунга кирири-биле Тыва Республиканың шылга-раңгай кижилериниң немелде даңзы-зын бадылаар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧАРЛЫЫ

“XX чүс чылда Тываның алдарлыг кижилери” деп Күрүне номунга кандидаттарың шилиир талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның Күрүне комиссиязының шийтпиринге үндөзүлээш, доктаадырым болза:

1. “XX чүс чылда Тываның алдарлыг кижилери” деп Күрүне номунга кириер Тываны алдаржыткан шылга-раңгай кижилерин немелде даңзызын бадылаар (кожуп каан).

2. Тыва Республиканың Чазаа 3 хонук хуусаада массалыг информация чөпсектеринге шылга-раңгай кижилерниң даңзызын парлаар.

3. Бо Чарлык ону парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК

Кызыл хоорай.
2002 чылдың январь 11 №1092.

“XX чүс чылда Тываның алдарлыг кижилери” деп Күрүне номунга кириер шылга-раңгай кижилериниң ДАҢЗЫЗЫ

1. **Бородин Павел Павлович** — Кызылга өөренип чораан, күш-ажылчы намдарын бистиң республикага эгелээн. Хей чылдарда Якутск хоорайның хооркүүсүм даргазына, Россия Федерациязының Сайыттар Чөвүлелиниң Херектер эргелекчизинге ажылдаан. Амгы үеде ХКД-ниң күүсекчи секретарында ажылдап турар.

2. **Достаков Оол Монгуш Букульдурещович** — Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агый сайыды турган, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң, «Кур черлерни шийтээди алганы», «Шылга-раңгай күш-ажыл дээш» медальдарның эдилекчизи. Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы.

3. **Ярыгин Иван Сергеевич** — хостук хүрешке Олимпий оюннарының ийи дактыр чемпиону. Олимпий оюннарының, делегейниң, Европаның хей чемпионнарын кижжиткен, оң өөреникчилериниң аразында тыва кайгамчык мөгелер бар. Ленин, Улустарның найыралы орден-нериниң эдилекчизи.

ЧАЗАК ОТЧЕДУН ТАНЫШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

2001 чылда республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдесиниң дугайында Тыва Республиканың Чазааның Отчедун "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарда парлаан.

2001 чылда республиканың Чазаа бодунун ажил-чорудулгазын "Чедип алган чүүлдерни быжыглаар болгаш экономиктиг өзүлдени улам ыңай хандыраар" деп Тыва Республиканың Президентизиниң чонга болгаш Дээди Хуралга Айыткалында тодараттыңан мурнады чорудар сорулгаларны удуртулга болдурбушаан, ТР-ниң Президентизиниң сонгулда мурнунун программасында айыттыңан кол сорулгаларны боттандыраарыңа угландырып келген.

Экономиканың боттут секторун хөгжүдеринче, чаа болгаш чарттыңан бүдүрүлгелерни деткиринче, социал адырының албан черлериниң чогумчалыг ажилдаан турарыңа онзагай кичээңейни салган.

Статистика талазы-биле күрүне комитединиң баштайгы сан-медээлерин езугаар алырга, экономиктиг көргүзүлгелерниң хей кезинге бурунгаарлаашкыннар чедип алдыңан. Нийти регионал продуктузу өскөн. Инвестицияларның хемчээли колдуунда ийи катап улгаткан. Социал болгаш бүдүрүлгелер объектилерин хей-биле ажылгалга кирген. Үлетпүр бүдүрүшкүнүнүн, чүк сөөртүлгезиниң хемчээлдери улгаткан,

шээр малдың баш саны өскөн. Бо дугайында 2001 чылда республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдесиниң дугайында ТР-ниң Чазааның Отчедунда делгереңгейи-биле бижип турар.

Тыва Республиканың Чазааның 2001 чылда кылып келген ажил-чорудулгазын республиканың бүгү чурттакчы чонунга таныштыраары, оларның Отчетка хамаарыштыр кандыг үнелелди бергенин, моон сонгаар Чазак ажил-херээн канчаар чорударының, четпестерни эдерде чүнү кылырының талазы-биле санал-оналдарын, сүмелерин алырыңа ТР-ниң Чазаа кичээңейни салып турар. Ынчангаш Тыва Республиканың Чазак кежигүннерин, яамыларның болгаш ведомстволарның удуртукчуларын ТР-ниң Чазааның 2001 чылда Отчедун таныштыраары, чурттакчы чонун санал-оналын алыры-биле кожууннарже, хоорайларже дүүн чоруткан. Олар үлетпүр болгаш кедээ ажил-агый бүдүрүлгелериниң ажил-ишчилеринге, социал адырының албан черлериниң ажилдакчыларыңа Отчетту таныштыраар, бө чугула ажил январь 18-ке чедир уламчлаар.

Бистиң корр.

2001 чылдың IV кварталында нийтизи-биле Тыва Республикада чурттакчы чонун кизи бүрүзүңге база чурттакчы чонун социал-демографтыг кол бөлүктөрүнүн талазы-биле амыдырап-чурттаарыңа эргежок чугула чүүлдерниң хемчээлин доктаадыр дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2002 чылдың январь 9 № 11 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың "Тыва Республикага амыдырап-чурттаарыңа эргежок чугула чүүлдерниң дугайында" 2001 чылдың июль 9-та № 1138 Хоойлузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал хөгжүлдө яамызының база Тыва Республиканың Статистика талазы-биле күрүне комитединиң кирип келгенин езугаар 2001 чылдың IV кварталында нийтизи-биле Тыва Республикага амыдырап-чурттаарыңа эргежок чугула чүүлдерниң хемчээлин мынчалдыр доктаадыр:

Чурттакчы чонун кизи бүрүзүңге хамаарыштыр — 1749 руб;
Ажылдап шыдаар чурттакчы чонга — 1848 руб;
Пенсионерлерге — 1304 руб;
Уругларга — 1781 руб

2. Бо доктаал ону парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

ШООРЖАК

Байыр чедиришкиннери

Хүндүлүг Степан Степанович!
Россия Федерациязының Прокуратуразының ажилдакчызының хүнү-биле Силерге байыр чедирдим!

Күрүңге амыдыралчы уjur-дузалыг сорулгаларны, колдуунда-ла эрге-хоойлу камгалаар органнарга, хамыктың мурнунда, прокуратурага дагзып келген. Бүгүдени хаара тудуп турар реформаларны боттандыраарыңа, хамааты нийтиелди тургузарыңа болгаш чаңгыс аай эрге-хоойлулуг девискээрни тургузарыңа үезинде хоойлуну, кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаар хүлээлгелиг ындыг органнарның ролу кажангызыңдан-даа артык улгадыр.

Силерниң албан чериңерниң ажилдакчыларының бедик мергежилдин, оларның Хоойлуга, боттарының херээнге бердингенин медеп билбишаан, Тыва Республиканың Прокуратуразы аңаа даандырган хүлээлгелерни моон сонгаар-даа чедишкинниг күүседир дээрзинге бүзүрээр мен. Силерге аас-кежикти, ажылыңарга чедиш-

киннерни, кадыкшылды болгаш чаагай кежик-чолду күзедим!

Тыва Республиканың Президентизи — Чазак Баштыңы Ш.ООРЖАК

Прокуратураның 280 чыл юбилейи-биле холбаштыр Президент Ш.Д. Ооржактың өмүнээзинден РФ-тиң Чингине прокурору В.В. Ситиновтун болгаш ооң оралакчызы В.В. Симученковтун адресинге байыр чедиришкенин чоруткан.

Прокуратураның юбилейлиг хүннери-биле республиканың прокурору С.С. Мосияштын төрүттүңген хүнү база капсырлажы берген болгаш Шериг-оол Ооржак ооң төрүттүңген хүнү-биле сеткилиниң ханызыңдан аңаа байыр чедиргеш, кадыкшылды, аас-кежин болгаш чедишкиннерни күзээр.

Президент Шериг-оол Ооржак республикада кол федералдыг инспектор Н.В. Холодовтун төрүттүңген хүнү-биле аңаа чаагай күзээшкиннер-биле байыр чедирген.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНДА

ТР-ниң Чазаа агаар транспорту-биле пассажир аргы-жылгазын доктаамал хандыраар сорулга-биле Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл кожууннарже, "Үш-Белдир" курортче чигелделиг өртектер дугайында № 9 доктаалды 2002 чылдың январь 9-та бадылаан.

Чигелделиг өртек-биле Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл кожууннарда доктаамал чурттап турар база ол черлерге моон мурнунда чурттап турган кижилер, Тыва Республикада база Россия девискээринде дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренип турарлар, шериг албанныглар, оон халашканнар, шийтиргеш, хосталган кижилер ужуп болур. Ол ышкаш

"Үш-Белдир" курортка эмненир кижилер ажылгаар.

Өске пассажирлер "Тываның агаар оруктары" ААН-ның доктаатканы хостуг өртектер-биле ужар. Чигелделиг өртектер мындыг:

Кызыл — Тоора-Хем, Тоора-Хем — Кызыл аразыңа немелде өртекке үндүрүг-биле кады 420 рубль;

Кызыл — Хам-Сыра, Хам-сыра — Кызыл — 540 рубль;

Кызыл — Кунгуртут, Кунгуртут — Кызыл — 540 рубль;

Кызыл — Үш-Белдир, Үш-Белдир — Кызыл — 540 рубль;

Тоора-Хем — Хам-Сыра, Хам-Сыра — Тоора-Хем — 210 рубль;

Кызыл — Ырбан, Ырбан —

Кызыл — 480 рубль;
Тоора-Хем — Ырбан, Ырбан — Тоора-Хем — 120 рубль.

ТР-ниң Чазаа телевидение-ниң хөгжээнинге, хууда видео-протактың четкизи калбарганыңа холбаштыр чонун кино-театрларга баары иле эвээ-жээни барымдаалааш, республиканың кино четкизин эде организастаары эргежок чугула деп көргеш, "Тывакиновидеотеп" күрүне бүдүрүлгезин ол-ла ады-биле күрүнең унитарлыг бүдүрүлгези кылдыр эде организастааш, аңаа "Найырал" кино-театрны кадар дугайында № 12 доктаалды 2002 чылдың январь 9-та хүлээп алган.

◆ Россияның үш субъектизинге — Якутия (Саха), Адыгей, Кабардин-Балкар республикаларга эрткен дыштаныр хүнде президент сонгулдары эрткен. Якутияның президентизинге Россияда эң улуг алмаз казар фирманың удуртукчузу Вячеслав Штыров сонгуктан. Бо республикага эт-сеп, харын-даа "Волга" машина ойнап алыр потеряны сонгулда хүнүнде организастаан. Адыгей болгаш Кабардин-Балкар республикаларга сонгулдарының түңнели долузу-биле үнмээн, ам илерээр.

◆ Россияга парлалганың

280 чыл оюн демдеглээн. Алызын ап көөрге, РФ-ке эң баштайгы "Российская ведомость" солун 300 чыл бурунгаар үнгени илерээн.

◆ Афганистанның Кандагар хоорайга америк шериглер талиб, афган үлгедикчилерден 57 автоматты, гранаталарны, окчезекти хураап алган.

◆ Аргентинада кризис уламчылывышаан. Сөөлү хүнерниң байдалы-биле алырга, ол чуртка хамааты дайыны өөскүп болуру илереп турар. Эрге-чагыргалар ону болдурбазының бүгү хемчеглерин ап турар.

◆ Краснодар крайга болган улуг үерниң уржуктарын чайладыр ажилдар уламчылавышаан. Хемнерге тырылган

доштарны шериг ужар чүүлү буза бомбалааныңдан суг бичи сыггаан, ынчалза-даа чылыг хүннер үнгени-биле үер улам кедереп болур. Бо чылын ук крайга үш чылда чаар норма харны чагган.

◆ Чукотканың Провидение суурда одалга системазы үрелгениңден хей бажыңнар доңган.

◆ Пакистанның президентизи Первез Машарафтын айтышкынын езугаар ук чуртун девискээринге турган террорисчи ажилдыг 5 төптү хагган. Чепсектиг 200 дээр-бечини тудуп хоругдаан.

(АГЕНТИЛДЕР МЕДЭЭЛЕРИНДЕН).

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Тыва Республиканың Дээди суду 2001 чылдың апрель 17-де "Тус чер чагыргаларының даргаларының сонгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузу Федералдыг Хоойлуга черүшкек бооп турарын барымдаалааш, ону күш чок болгаш ажылгап болбас деп көөр дугайында Тыва Республиканың прокурорунун негелде билдиришкенин чугаалашкаш, шийт-

пилрээни болза:

Тыва Республиканың прокурорунун билдиришкенин хандыраар.

"Тус чер чагыргаларының даргаларының сонгулдаларының дугайында" 1997 чылдың октябрь 5-те хүлээп алган, № 870 Тыва Республиканың Хоойлузу Федералдыг Хоойлуга черүшкек деп санааш, ону ажылгап болбас, күш чок деп санаан.

Покупаем пушнину. Адрес: ул.Тувинских добровольцев 35 (район центрального рынка). Аңнар кештерин садып ап тур бис. Адреси: Тыва эки турачылар кудумчузу 35 (Төп рынок районунда).

Диң, шээр мал, ангор өшкү, чылгы мал, сарлык дүктөрүн, аът, сарлык кудуруктарын улуг өртек-биле доктаамал хүлээп ап тур бис.

Адреси: Чадаана хоорай, Набережная 12/2.

Валентина Васильевна Сарыгларның Тываның кедээ ажил-агый техникумун дооскан, 1998 чылдың апрель 17-де тывыскан сериязы УТ № 884091 дипломунун читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Тыва Республиканың Президентизи болгаш Чазаа Тыва Республиканың ИХЯ-ның ОШАЧКИ эргелелиниң начальниги Э.О.Хаажикке кады төрөөн хазы

Калбак-оол Хаажикович ООРЖАКТЫҢ

мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Чазак аппараты республиканың күүсекчи эрге-чагырга органының хоочуну Д.О.Дарганга ооң өөнүн ишти

Кызыл-Уруг (Елена) Лопсановна ДАРГАННЫҢ

мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

ШЫН Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, Индекс 667000.
ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш "Шын" солун редакциязының коллективи.
Кол редактор Светлана МОНГУШ
РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: К. Сат, Е. Монгуш, Ч. Монгуш, А. Монгуш, С. Хертек, Т. Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34, кол редакторнун оралакчызы — 3-33-91.
КИЛДИСТЕР: Нийтиел-политиктиг килдис — 3-39-15, үлетпүр болгаш медээлер килдистер — 3-34-98, компьютер ерээли — 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16;
Солун келбейн барганда, дараазында телефонче долгаар: 3-14-94.

Солунну "Шын" солун редакциязының компьютер төвүңге ерзэн болгаш чыскааган. Неделеда үш катап үнер. Хемчээли 2 парламал ама.
Тираж 5588.
Чагыг 5.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 АКБ ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН — 1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.
Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чепсектеринин талазы-биле хоойлужулгазының чорудулгазыңа контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүктеттинген.
Бүрүктеттирген дугаары — Т-00007. ТР-ниң парлалга болгаш информация куркомитединиң типографиязыңа парлаан. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүштейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыгылары дээш авторлар боттары харылаар.